

עלים

עלון שבועי משלחן מערכת מכון עלה זית

שנה חמישית: גליון א | ראש השנה | שבת קודש פרשת האזינו | ג תשרי ה'תשפ"ה

עלה מלכות

הזכרת המלך הקדוש בליל ראש השנה

ע"פ ספר נכסי כהן על התורה ומועדים - שיעורי הרה"ג ר' אריה הכהן בערנשטיין שליט"א

איתא בשו"ע בהלכות ראש השנה (סימן תקפב סעיף א) שבעשרת ימי תשובה אומר 'המלך הקדוש', ואם טעה או שהוא מסופק אם אמרו, חוזר לראש. ובשער הציון (אות ד) הביא חידוש דין וז"ל, והנה בחיי אדם הביא בשם הגאון מוהר"ר אבלי פאסוועלער שאם טעה בליל ראש השנה ולא אמר המלך הקדוש שאין צריך לחזור, כדין טעה ולא הזכיר יעלה ויבא בליל ראש חודש שאין צריך לחזור מחמת שאין מקדשין החודש בלילה, עכ"ל. והיינו שאע"פ שבכל עשרת ימי תשובה המלך הקדוש מעכב, אבל בליל ראש השנה אינו מעכב משום שהוא תחילת החודש ואין מקדשין בלילה, וכמו שאין יעלה ויבא מעכב ליל ראש חודש.

אולם בשער הציון חולק עליו וכתב וז"ל, ולעניות דעתי לא נהירא, דזה היה שייך דוקא אם היה מתפלל תפילת חול, מה שאין כן בזה שמתפלל תפלת יום טוב, ממה נפשך אינו יוצא, עכ"ל. והיינו שהוקשה לו דלכאורה כאן ממה נפשך אינו יוצא, דאם הוא חול, הלא התפלל תפילת יו"ט, ואם הוא יו"ט הלא לא אמר המלך הקדוש, וכל הדין דאם שכח יעלה ויבא הוא בראש חודש דליכא למימר להאי ממה נפשך, דבאמת אנו דנין כאילו אינו ראש חודש ויוצא בתפילת חול.

ונראה ליישב קושיית השער הציון, דהנה מבואר מדבריו שהבין דהא דאין יעלה ויבא מעכב בליל ר"ח משום דאין מקדשין בלילה, היינו דאנו דנין כאילו הוא חול, ומחמת זה הקשה מה שהקשה. אולם לכאורה י"ל באופן אחר, דאין הביאור דאנו דנין אותו כחול, אלא שחסר בקדושה של ראש חודש כיון שאין מקדשין בלילה, ומחמת זה אינו מעכב.

ונראה להביא ראיה לזה מרבינו יונה בברכות (יט, א בדפי הרי"ף), דהנה הדין הוא דמי שטעה והתפלל של חול בשבת ויו"ט אינו יוצא וצריך לחזור ולהתפלל, אבל כתב רבינו יונה דאית דמפרשי דהיינו דוקא בשאר ימים טובים, אבל בליל ראש השנה אפילו התפלל של חול יוצא הוא תפלתו, כשם שיעלה ויבא אינו מעכב בליל ר"ח לפי שאין מקדשין החודש בלילה. אולם רבינו יונה פליג ע"ז וכתב, "ונוכל לומר שאע"פ שתלוי [ר"ה] בראש חודש, [מ"מ] כיון שהוא יו"ט, ומצות יו"ט אלימי טפי שיש בו איסור מלאכה, יש לנו לדון אותו כמו יו"ט מלדון אותו כעין ראש חודש, ואם לא הזכיר יו"ט בערבית מחזירין אותו, עכ"ל.

הרב אריה הכהן בערנשטיין שליט"א עם הג"ד אליהו חיים סווערדלאף שליט"א

ולכאורה אם כדברי שער הציון דיסוד הדין הוא דאין אנו דנין אותו כראש חודש אלא כחול, אי"כ מהו הנפק"מ דיו"ט קדיש וחמיר טפי, הלא אנו דנין אותו כאילו הוא חול, ומשו"ה אינו מעכב. אלא מבואר כנ"ל, דיסוד הדבר הוא שחסר בקדושה כיון שאין מקדשין בלילה, אבל ביו"ט שקדושתו חמורה מר"ח ליכא סברת הגמ' שנאמרה בייעלה ויבא, כיון שיו"ט יותר חמור בקדושתו.

עלה שופר

גדר דין פשוטה לפנייה ולאחריה לגבי מצוה הבאה בעבירה

ע"פ ספר חידושי הגאון רבי אריה ליב באקשט זצ"ל

הנסתרות לה' אלהינו והנגלת לנו ולבנינו וגו' (כט, כח).

בגמ' ראש השנה (כח, א) אמר רב יהודה בשופר של עולה לא יתקע ואם תקע יצא, בשופר של שלמים לא יתקע ואם תקע לא יצא. מאי טעמא, עולה בת מעילה היא כיון דמעל בה נפקא לה לחולין, שלמים לאו בני מעילה נינהו, איסורא הוא דרכיב בהו ולא נפקי לחולין. מתקיף לה רבא, אימת מעל לבתר דתקע, כי קא תקע באיסורא תקע, ע"ש. וצ"ע מאי קסבר רב יהודה, וכבר עמדו בזה.

והנה בסברת רבא כי תקע באיסורא תקע, מבואר בחידושי הריטב"א (ד"ה אמר רב יהודה, ועי' בטורי אבן ד"ה בשופר ועוד) דהוא משום מצוה הבאה בעבירה.

והנה בתורה נאמר (במדבר כט, א) שמצות שופר היא 'תרועה', ובגמרא (לג, ב) לפינן מדרשה שכל תרועה צריכה תקיעה לפנייה ותקיעה לאחריה. ויש לחקור, האם החפצא דמצוה היא רק התרועה, והתקיעות הן רק דין ותנאי בתרועה, וכדמשמע מלשון 'הגמ' דאין זה רק מדין 'פשוטה לפנייה', שהתרועה צריכה פשוטה לפני' ולאחרי'. או דלמא התקיעה היא חיוב תקיעה בפני עצמו, דילפינן דכמו דבעינן תרועה כן צריך פשוטה לפנייה, וגם התקיעה הוי חפצא דמצוה כמו התרועה.

ואם נימא דתקיעה הוי רק דין בהתרועה והוא מדין תנאי תרועה, נראה לומר דעד כאן לא מצינו דין מצוה הבאה בעבירה רק היכא דהחפצא דמצוה באה בעבירה, אבל היכא דהמצוה לא הוי עבירה כלל ורק התנאי של המצוה בא בעבירה, על זה לא שייך כלל פסול דמצוה הבאה בעבירה, ושפיר נתקיים התנאי ויצא ידי חובת המצוה, דאין העבירה בהחפצא דמצוה.

ולפ"ז מיושבת דעת רב יהודה, שבשופר של עולה, על התקיעה ראשונה שהיא מדין 'פשוטה לפנייה' לא שייך לחול פסול דאיסורא קא תקע, מפני דהוי רק תנאי ואין בו פסול מצוה הבאה בעבירה, וא"כ שפיר נהנה בקיום תקיעתו מדין פשוטה לפנייה, ועל די זה מעל ויצא השופר לחולין, ובשעת התרועה גם אין מצוה הבאה בעבירה שהרי הוא שופר חולין, ושפיר יוצא ידי חובתו.

אבל בשלמים, הגם שיוצא ידי חובת פשוטה לפנייה, אבל השופר לא יצא לחולין, וא"כ גם בשעת התרועה הוא שופר של הקדש, ולא יצא את התרועה משום מצוה הבאה בעבירה.

ורבא דהקשה על רב יהודה "כי קא תקע באיסורא תקע", ס"ל כמו הצד השני בחקירה הנ"ל, שגם התקיעה הוי חפצא דמצוה ואין זה רק תנאי מדין פשוטה לפנייה, ולכן שייך גם עלה דין מצוה הבאה בעבירה.

מוצאי שבת		יום השבת		ליל שבת		ראש השנה	
6:31	שקיעת החמה	9:11/9:51	סו"ד קרי"ש מג"א (לפי האופק) וגר"ז	6:15	הדלקת נרות (18 דקות)	5:35/6:55	עלות השחר \ ג' החמה
7:44	ע"ב דקות	10:22/10:49	סו"ד תפילה (מג"א לפי האופק) וגר"א	6:33	שקיעת החמה (צריך להחמיר ב' דקות)	3:40	ט' שעות
7:52	צאה"כ ר"ת לחשבון 16 מעלות	12:44	חצות (סעודת שבת הלב"ח)	7:10	זמן קר"ש של ערבית (לערבית ולפני הסעודה)	7:47	פגל המנחה (מג"א לפי אופק)

בענין דברי הרב הלל שמעון שימאנאוויטש (גליון פרשת עקב) לתרץ קושיית רש"י (ב"מ כב, א) למה נקט התנא "ירדן שנטל מזה ונתן לזה" ולא נקט שאר נהרות, וביאר הרב הנ"ל שמילת "ירדן" ללא ה"א הידיעה אכן כוללת שאר נהרות. נהנתי מדבריו, אבל באמת מקור הברייתא הוא התוספתא (פ"ח דכתובות ה"ה), ושם מבואר דגירסת הברייתא היא 'הירדן' בה"א הידיעה, והגמ' שלנו לא ציטטה הברייתא בדיוק [או שהוא טעות סופר]. ועוד יש להעיר, שבהמשך אותה ברייתא בתוספתא קתני 'שטף נהר'. ובאמת קושיא זו קשה גם על רש"י שפירש ש'תנא זה על יד הירדן היה, אם לא שנאמר שנקט 'ירדן' פעם אחת והיה די לו בזה, או נאמר שרישא וסיפא הם שני תנאים. אולם אם נאמר שאכן 'ירדן' כולל שאר נהרות, לכאורה קשה יותר למה לא נקט 'שטף ירדן'.

יוסף אבן קלונין
***

מלכויות זכרונות ושופרות אינן מעיקר נוסח התפילה

בגליון הקודם הובא מתוך כתבי חתן דודי הג"ר ברוך דוב זעמבא זצ"ל, שמלכויות זכרונות ושופרות במוסף דר"ה, הגם שמעכבין בעיקר חובת התפילה, מ"מ אינם מהווים חלק מעיקר נוסח התפילה, ועל כן הוה אמינא שיכול לצאת יד"ח בשמיעת אותן ברכות מהש"ץ ואפילו לא שמע ג' ראשונות וג' אחרונות.

ויש להעיר שבברכות אלו שמוסיפין ברה"מ מצינו דבר מיוחד בשונה משאר התפילות של כל השנה. והוא, שאנשי כנה"ג לא טבעו נוסח מסוים לאותם הפסוקים שאנו מזכירים במלכויות זכרונות ושופרות, ורק קבעו כללים איזה פסוקים יכול האדם לבחור לעצמו להזכירם בתפילתו, למשל שלא יהא שופר של פורעניות או זכרון דיחיד וכדומה. ועי' רא"ש (ר"ה פרק ד סימן ג) שהרמב"ן לא היה נוהג להזכיר אותן פסוקים שאנו מזכירים, ומשמע ששינה מהדורות שקדמו לו. ואפ"י הרא"ש שקורא עליו תגר, אומר רק שאין לשנות מנוסח הברכה שהנהגו בימות הראשונים, ולא כתב שאין לשנות ממטבע שטבעו חכמים. ובאמת

קיי"ל (או"ח סימן תקצא סעיף ד) שמותר להוסיף על עשרה פסוקים בכל ברכה וברכה. והדבר אומר דרשוני, למה באמת לא קבעו חכמינו נוסח מסוים כמו שטבעו בתפילת של כל השנה.

ולדברי המנוח זצ"ל מובן היטב, דבאמת אין לברכות אלו דין עיקר נוסח התפילה, ורק הוספה שהוסיפו להזכיר בתוך התפילה, ויש לומר שלכן לא תקנו להם אנשי כנסת הגדולה נוסח מסוים.

בברכה שנזכה כולנו במהרה לעת שיקצו וירגנו שוכני עפר אכיה"ר, *נפתלי לויא*
***

מה שחקר יידי המנוח הרה"ג ר' ברוך דוב זעמבא ז"ל, האם כל התשע ברכות של מוסף ר"ה הן עצם מטבע התפילה, ונשתנה ר"ה משאר שבתות ויו"ט, או דלמא דין התפילה בז' ברכות כשבת ויו"ט רק הוסיפו ברכות של מלכויות זכרונות ושופרות.

ולכאורה משמע בגמ' ברכות (כט, א) כצד הראשון, דאיתא שם, הני תשע דר"ה כנגד תשעה אזכרות שאמרה חנה בתפלתה. ובירושלמי שם הביאו סמך שפסוק זה נאמר על ר"ה, ממה שאמרה חנה אח"כ ה' יידין אפסי ארץ, וע"כ שצריך ט' ברכות ביום הדין. ונראה מזה שענין ט' ברכות הוא ענין בפני עצמו ולא רק מצד מלכויות זכרונות ושופרות.

מלך ברוך קולמאן
***

עיקר ביכורים בפרי האילן

אודות מש"כ הרב הלל שמעון שימאנאוויטש (גליון כי תבא) שעיקר מצות ביכורים הוא בפירות האילן, וביכורי תבואה אינם אלא נספח למצוה ולא העיקר, יפה אמר בזה. אבל מה שהוכיח דבר זה מהא שיעקר זמן הבאת הביכורים הוא מן העצרת עד החג, וזה זמן המיוחד לביכורי פירות האילן, לא הבנתי מנין לו דבר זה, הלא הרע"ב בפירושו על המשנה (ראש השנה פרק א משנה ב) כתב שזהו גם זמן הבאת ביכורי התבואה.

ועל עיקר הדברים יש להעיר, שבפנים יפות על הפסוק "מראשית כל פרי האדמה" (דברים כו, ב) כתב להיפך, שעיקר המצוה הוא מן התבואה ולא מן האילן,

ולכן בחרה תורה לשון פרי האדמה ולא פרי העץ. כתיבה וחתומה טובה, *חיים גרינל*

חיוב תשובה על עבירה באונס

בגליון 'עלים' פרשת כי תצא דן הרב פינקלשטיין באדם העושה עבירה באונס, אם חייב לעשות תשובה על זה או לא. ונראה להעיר שהדבר שנוי במחלוקת האחרונים.

הב"ח (או"ח שו, ג) כתב וז"ל, אבל כשרוצים לאונסו שיעבור עבירה אפילו לאונסו שיעבוד עבודה זרה, כיון דאין זה עבירה דאונס רחמנא פטריה (נדרים כז, א) וכו', אין לחלל את השבת. והכי מבואר בריש כתובות (ג, ב) דפרץ ולידרוש להו דאונס שרי, ע"כ. וכן דעת היעב"ץ בסידורו, כפי שציין הרב פינקלשטיין, שאין צריך להתוודות על עבירות שעשה באונס משום דמצוה קעבד, ואדרבה, אם לא עשאן הרי זה עבר על רצון קונו, ע"כ.

ובתשובת חתם סופר (או"ח סימן רב) איתא וז"ל, ונפשו היפה בשאלתו על דבר מי שהיה נחשב בידי נכרים וכפאוהו לאכול דברים האסורים ומחמת חולשתו נהנה לפעמים מן האיסורים, ובצאתו חפשי בעזה"י בא לשאל מה יהיה תשובתו כי קשה עליו לישב בתענית וכו', ומכל מקום לא נראה לי להעמיס עליו תענית וצדקה אם עני הוא, אלא להודיעו ענין חטאו ושיתחרט, וה' היודע ובוחר לבו יודע אם באמת מתחרט ומתודה ומבקש רחמים, וכו'. **ולענין עונש שמים, לית דין ולית דיין דאונס רחמנא פטריה אפילו סופו ברצון, וכו', ומכל מקום קצת תשובה צריך אפילו לרבא משום שנהנה, ע"כ.**

אמנם ההפלאה בחידושי למסכת כתובות (נא, ב) מאריך להוכיח שמעשה הנעשה באונס שמעורב בו גם רצון, נחשב כמעשה הנעשה ברצון. ובספר תשובותיו 'גבעת פנחס' (אהע"ז סי' ב) כתב וז"ל, ולענ"ד פשוט, דמה שאדם עושה מרצונו ממש, אף דמוכרח ואונס ג"כ, מכל מקום מקרי רצון, ע"כ.

בנימין בן משה

המנהגים נערכו ע"י הרב משה ברוך קופמאן ע"פ לוח ההלכות והמנהגים (ליטא), נוהג בחכמה (בית מדרש גבוה), ימינו קדם (אויברלנד)

וטועמים קודם תקיעת שופר, ויזהרו שלא לאכול יותר מכביצה פת כניסין. נהוג שהאב"ד דורש קודם תקיעת שופר, והוא המקרא התקיעות (מ"ט א).

תפילת מוסף: בתפילת 'הנני העני ממעש' אומרים מקצת הקטעים בלחש כל מקום כפי מנהגו. ביכורעים' נוהגים בישיבה ליפול על פניהם כמו בי"כ (נוהג בחכמה). יש אומרים 'מסוד חכמים' גם ביום שני (נוהג בחכמה ע"פ מן הגר"א קוטרלר) - כי 'מסוד' קאי על הפיוטים שאומרים אחר מחיה המתים.

סדר המאה קולות: מלבד הל' קולות שקודם מוסף, בנוסח ספרד ע"פ האר"י תוקעין ל' קולות בתפילת לחש ול' בחרת הש"ץ ומשלימין עוד עשר קולות בקדיש תקבל. וברוב מקומות נוסח אשכנז וכן בישיבות אין תוקעים בתפילת הלחש כלל, אלא ל' בחרת הש"ץ ועוד ל' קודם אין כאלקינו, ועוד ל' אחר התפילה והוא ע"פ השל"ה. וק"ק האשכנזים תוקעין רק תשר"ת בחרת הש"ץ, (ע"פ הרמ"א) ומשלימין ששים קולות - ל' אחר קדיש תקבל ועוד ל' אחר התפילה (ימינו קדם). בקול המאה אומר המקראי 'תקיעה גדולה'.

תשליך: הולכים אל הנהר ביום א' דר"ה קודם שקיעת החמה (רמ"א סימן תקפג). ויש ממתניים עד ח' תשרי ביום שאומרים סליחה ד"ג מידות.

ובק"ק אשכנז הכל לובשים קיטל כמו בי"כ. ואין לובשים קיטל במנחה ובערבית.

שיר המעלות ממעמקים: לדעת האר"י אומרים אחר ישתבח וכן מנהג רוב בתי כנסיות. וק"ק האשכנזים וכן בישיבות אין מפסיקים (ימינו קדם, נוהג בחכמה). ובישיבת בית מדרש גבוה משלימין שיר המעלות ממעמקים אחר שחרית אחר אבינו מלכנו, לפני קדיש (נוהג בחכמה).

שחרית: בקצת קהילות אומרים פיוטים גם בברכות קר"ש (ימינו קדם, מנהג בית מדרש גבוה). ובאמצע קדושה אין אומרים שום פיוט (ימינו קדם), ויש משלימין הפיוטים של קדושה אחר קדושה. הפיוט שהוא הקדמה לקדושה אומרים אותו בקצת ישיבות (נוהג בחכמה).

פיוט לא-ל עורך דין: בק"ק אשכנז אומרים לא-ל עורך דין בב' ימים בשחרית (ימינו קדם), ובישיבות אומרים אותו ב' ימים במוסף. וברוב מקומות עושים 'פשרה' שיום א' אומרים בשחרית וביום ב' במוסף כמו שנדפס במחזורים. ראה מה שכתבנו במאמר בעמוד 4.

תקיעת שופר: במקומות שעושים הפסקה גדולה וכל העם יוצאים, יש מדקדקין להכניס הס"ת קודם תק"ש (נוהג בחכמה). מנהג הישיבות, בפרט כשמאריכים בתפילה, לצורך התפילה מקדשים

ראש השנה

עושים עירוב תבשילין בערב יו"ט.

ערבית: יש לדקדק בליל ר"ה ובכל עש"ת להתפלל ערבית אחר צה"כ אפילו המקלין בכל השנה (חיי אדם). הש"ץ שלובש הטלית מכסה בה את ראשו (נוהג בחכמה). אומרים 'לעילא לעילא מכל' ויש אומרים 'לעילא ולעילא'. ק"ק האשכנזים מסיימים 'עושה השלום' ולא המברך את עמו ישראל בשלום. אמנם דעת האר"י והגר"א לסיים בשוה כל השנה.

לדוד מזמור: כבר נתפשט ע"פ מנהג הספרדים שאומרים לדוד מזמור אחר תפילת לחש של ערבית. ויש מקומות שאומרים אחר עליו מטעם שלא להפסיק בין התפילה לקדיש שלם (ימינו קדם). בבית מדרש גבוה אומרים שיר המעלות ממעמקים קודם ערבית (נוהג בחכמה). מברכים כל אחד את רעהו 'לשנה טובה תכתב' (רמ"א סימן תקפב) וע"פ המג"א אומרים גם 'ותחתם'.

פסוקי דזמרהקיסל: אפילו במקומות שאין ש"ץ עד ישתבח כל השנה, מ"מ בימים נוראים הש"ץ מתחיל מאדון עולם. ויש מתחילין ב'גדל' (ימינו קדם). הש"ץ לפסוקי דזמרה שחרית ומוסף, והבעל תוקע [והבעל קורא], לובשים קיטל. ברוב מקומות גם המקראי לובש. ובישיבה אין המקראי לובש (נוהג בחכמה).

ע"פ ספר טהרת ישראל מאת הגאון רבי צבי הירש גראדענסקי זצ"ל, יו"ל ע"י הרב מאיר ירמיה וקשג שליט"א

הגאון רבי צבי הירש גראדענסקי זצ"ל, נולד בליטא בשנת תרי"ח, בן דודו וכן ביתו של הגאון רבי חיים עוזר גראדענסקי זצ"ל ותלמיד הגאון רבי יצחק אלחנן ספעקטאר זצ"ל. בשנת תרנ"א היגר לארה"ב ונתמנה לרבנות העיר אומהה במדינת נברסקה, שם נשא בעול הציבור כששים שנה להעמיד הדת על תילה, עד פטירתו בשנת תש"ח. חיבר חיבורים רבים בכל מקצועות התורה, ובייחוד בעניני הלכה למעשה.

כמה מחבריו הדפיס בחייו, אך רובם נותרו בכת"י ונתגלגלו לידיי של איש-הספר הרב שלום יעקב דזשייקאב זצ"ל, אשר נשאו לבו להדפיס את ספרי הגאון הג"ל בתכלית השלימות. אך לדאבון לב נפטר הר"ר שלום בקיצור ימים בעיצומה של המלאכה, וספר טהרת ישראל יו"ל לעילוי נשמתו ע"י ידידו ושותפו הרב מאיר ירמיה וקשג שליט"א, שהשקיע רבות למען ייצא הספר כליל בהדרו.

ספר טהרת ישראל על הלכות נדה, הנדפס בפאר והדר ע"י מכון עלה זית, כולל קיבוץ הדינים וההלכות שבשני"ע ונושאי כליו ובספרי השו"ת, וסביב לו שני פירושים - 'מקורות' ובו מקורי הדינים וטעמים בקיצור נמרץ, ו'ביאורים' ובו ביאורים בהרחבה משי"ס ופוסקים.

שבת ליום טוב וכו', ודין זה אינו אלא חומרא והבו דלא לוסיף עלה, ע"כ. ומה שכתב הסדרי טהרה לעיניו במ"א סימן שכ"ו סק"ח, כוונתו דהא המ"א שם כתב דמותר לטבול לקריי משום דמדרבנן הוא, ואפילו הכי כתב המ"א שם לאסור לנדה לטבול משום דמחזי כמתקן, אלא על כרחך מכל מקום כיון שלא נהגו לרחוץ כולי עלמא בצונן בשבת רק הטובל לקריי, מחזי כמתקן ולא נראה כמיקר.

ולכאורה יש להביא ראיה דגם ביום טוב אסור, דהא טבילת גר אסור בשבת משום מתקן גברא (יבמות מו, ב) ולא אמרי' שנראה כמיקר. אמנם כבר חילק הרשב"א בחידושיו לביצה (יז, ב) וז"ל, התם משום דאיכא תקון טפי, דקא מפיק ליה מטומאת עכו"ם ומעייל ליה לטהרת ישראל, ומעיקרא עכו"ם והשתא ישראל, עכ"ל. ואם כן הכי נמי לדין יש לחלק בזה בין טבילת גר לטבילת טמא מהאי טעמא.

אמנם מהרמב"ם מוכח דלא סבירא ליה כחילוק הרשב"א, דהא כתב הרמב"ם (פי"ג מאיסורי ביאה ה"ו) וז"ל, גר שמל ולא טבל או טבל ולא אינו גר עד שימול ויטבול וצריך לטבול בפני ג', הואיל והדבר צריך בית דין אין מטבילין אותו בשבת ויום טוב, עכ"ל. וכתב הב"י (יו"ד סימן רסח ס"ג), דאף על גב דבגמרא יהבינן טעמא משום דתקוני גברא בשבתא לא מתקני, לא כתבו הרמב"ם משום דמשמע ליה דההיא טעמא לאו דוקא, דהא לגבי טומאה שריא משום דנראה כמיקר, ואף על גב דהכא צריכים תלמידי חכמים לעמוד על גביו, מכל מקום מידי מיחזי כמיקר לא נפיק, אלא עיקר טעמא משום דאין דנין בשבת כו', עכ"ל. וכן כתב הט"ז שם. ואם איתא דהרמב"ם סבירא ליה החילוק של הרשב"א בין טבילת גר לטבילת טמא, אם כן אכתי למה ליה להרמב"ם טעמא אחרינא, הוי ליה לחלק כמו שחילק הרשב"א, אלא שמע מינה דלא סבירא ליה.

הג"ר צבי הירש גראדענסקי זצ"ל

ומכל מקום מוכח מדברי הב"י הנ"ל דאין לחלק בין שבת ליום טוב לענין מיחזי כמתקן, דאם נימא דביום טוב לא חיישינן למיחזי כמתקן, אם כן הוי ליה למימר דלהכי כתב הרמב"ם טעם אחר משום יום טוב, דליתא משום מתקן, ואילו חששא דאין דנין איכא גם ביום טוב. אלא שמע מינה דסבירא ליה דלא שנא, וזה דלא כמההרש"א שם בביצה דכתב דהרמב"ם מחלק בזה בין שבת ליום טוב.

הנה מדינא דגמרא (ביצה יז, ב) מותר לאדם לטבול בשבת לטהרה מטומאתו, משום שנראה כמיקר [-שרוחץ כדי להתקרב] ואינו נראה כמתקן. אולם בתרומת הדשן כתב לאסור וז"ל, דהא מנהג פשוט בכל מקום דאסור לרחוץ כל גופו בשבת אפי' במקוואות מאיזה טעם שהוא ואע"ג דמשמע בכל דוכתא בתלמוד דשרי וכו', אי"כ מוכח מילתא דלשם טבילה קנחית במים ונראה כמתקן כמו שאסור לטבול כלים בשבת, עכ"ל. וכתב המנחת יעקב (יו"ד סימן קצז סק"ג) דלפי הטעם שכתב בתרומת הדשן, נ"ל דוקא שבת ודו"ק, עכ"ל. ובספר סולת למנחה ביאר דבריו, דפוק חזי מאי עמא דבר שנהגו לטבול בליל שבועות, אם כן אזיל הטעם שכתב בתרומת הדשן דהאידינא נהגו להחמיר מלרוחץ.

והנהגת הסדרי טהרה (שם סק"ה) על זה וז"ל, מיהו לפי זה אף בשבת הא חזינן מכמה חסידים ופרושים שטובלין עצמן בשבת, אלא שאין מזה ראיה עיין במ"א שכ"ו סק"ח. אך עם כל זה הנוכח כדברי המנחת יעקב דיש לחלק לענין מחזי כמתקן בין

הנהגות הגרי"ז ללמוד סוגיא קודם תקיעת שופר

עלה סוגיא

הרב הלל שמעון שימאנאוויטש, מכוון עלה זית

מעשה במו"ר הגרא"י הלוי סאלאווייציק שליט"א, שפעם אחת במוצאי שבת שבתוך הימים נוראים, במקום להתחיל להגיד שיעור חומש רש"י כמנהגו, ישב זמן מה ונתן "חלוקה" לאברכים. ואמר שהרה"צ ר' ישעיה מקרסטיר ז"ל ע"ע, היה מנהגו בקודש קודם תקיעת שופר לחתוך עוגה עבור המתפללים, והיה אומר [ע"ד הלצה] "כל הצדיקים עוסקים עכשיו ברזא דרזין, און איך שעילה איז עוסק אין לשובע ולא לרזון", ובה הסביר מו"ר מדוע נתן קדימה לחלוקה לאברכים ולא להגדת השיעור של תורה.

אמנם מצאנו בין גדולי הדורות שלא היו עוסקים ברזא דרזין קודם תקיעת שופר, וגם לא בשובע ולא לרזון, אלא בנגלות התורה דייקא. כן הובא בספר מאורות המועדים להגר"מ סאלאווייציק זצ"ל, שמרן הגאב"ד מבריסק זצ"ל היה מתעמק בסוגיא לפני תקיעת שופר. וכן הובא שבעל אבני נזר היה שקוע בלימוד לפני תקיעת שופר, וחמיו האדמו"ר מקאצק הורה להמתין עם התקיעות עד שיפסיק מלימודו.

ובספר שפע חיים (ימים נוראים ח"ב עמ' סה) כתוב, ועלי לחזור ולספר שוב את אשר שח לי כ"ק אאמו"ר [הרה"צ מרודניק] ז"ל ע"ע... ופעם בראש השנה לפני תקיעת שופר נכנס ומצאו [לבעל דברי חיים] יושב ולומד את דברי התוספות הארוכים בסוגיא דקתא דמגלא, ע"כ. ובספר כרם חמד (נדפס בסוף תולדות שלמה על הגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל - עמ' 63) מסופר שבעל 'דברי חיים' למד לפני התקיעות בספר מורה נבוכים מהרמב"ם ז"ל ע"כ. עוד הובא שם, שבעל 'דברי חיים' זצ"ל למד קצות החושן לפני התקיעות. ובספר שרפי קודש (עמ' תקיט) הובא שהאדמו"ר בעל 'ישועות משה' מויז'ניץ זצ"ל סיפר: שנה אחת לפני תקיעת שופר, ראה יהודי אחד את זקיננו הקדוש - האהבת ישראל מויז'ניץ זצ"ל - לומד מהרי"ט אלגאזי על מסכת בכורות.

ולמדתי מתוך דברי הגר"מ בספר מאורות המועדים הנ"ל, שלא היתה הנהגתם זו רק מצד חובת תלמוד תורה דעלמא, אלא שהוא דין מיוחד בתקיעת שופר, שצריכים לעורר זכות התורה לפני התקיעות. ומקור לזה מהא דאיתא בשולחן ערוך (אורח חיים הלכות ראש השנה סימן תקפה סעיף א) וז"ל, ונהגינן לתקוע על הבימה במקום שקורין, עכ"ל. ובמשנה ברורה (שם ס"ק ג) ביאר, כדי שזכות התורה יגן עלינו לעלות זכרוננו לפניו לטובה, עכ"ל. ומבואר שצריכים במיוחד זכות התורה כדי להעלות את זכרון השופר.

מנהג הגרי"ז

עלה תהלים

לומר תהלים בראש השנה

ע"פ תהלים באר חיים,

מאת הרה"צ ר' אברהם אלימלך בידרמן שליט"א

נוהג היה הגרי"ז מבריסק צוקו"ל להרבות באמירת תהלים במשך כל יום ראש השנה. וביאר הנהגתו זאת, כי ביום הזה דומה האדם כמי שהתמוטט לו נכסיו ורומא ליצלו, שגם מי שעד עכשיו היה מסודר בפרנסתו וכל בני משפחתו היו בריאים ושלמים וכן בשאר הדברים, ברגע זה הכל תלוי על בלימה, ועולה על כף מאזניים, וההכרעה תלויה בידו - על כן יש לו להרבות בתפלה, לבקש רחמים ותחנונים לפני המקום שיתן לו שנה טובה. וזה פשוט כוונת התפלה כ'דלים וכו' וכרשים דפקנו דלתך' פשוטו כמשמעו ממש גם בגשמיות, שברגע זה עומד בעירום ובחוסר כל כפשוטו ממש.

והסביר, שעל כן הוא מעדיף לומר תהלים יותר מללמוד שיעוריו הקבועים, כי בדרך לימוד מתעורר אצלו הערות וקושיות על הנלמד, ועליו לחפש בספרים כדי למצוא יישוב לקושיות, ולפעמים יכול לבוא עי"ז לבזבז רגע כמימרא בעת החיפוש. לכן הוא מעדיף לעסוק באמירת תהלים, כדי שבכך ינצל את כל עיתותיו בתכלית השלימות.

עלה לתרופה

Shofar at Sunrise and the Time of Judgment

Rav Moshe Boruch Kaufman, Machon Aleh Zayis

Delaying a Mitzvah The Mishnah (*Rosh Hashanah* 32b) says that the shofar is blown at Mussaf-time. The Gemara (*ibid.*) explains that although we generally rule that *zerizin makdimin*, *tekias shofar* is different, because during the time of Roman rule it was a *sakanah* to blow shofar in the morning. The Yerushalmi says the *malchus* (presumably the Roman government) thought that we were sounding the shofar as a way to rebel against them. Rashi says that the enemy decreed that the Jews may not perform the mitzvah, so the Jews put it off all morning until the guards left.

Interestingly, the Shulchan Aruch (588:1) writes, “The time for blowing shofar is from sunrise on,” and doesn’t mention that we delay until Mussaf. However, all Poskim agree that the *takanah* of blowing at Mussaf-time remains in place even though there is no *sakanah* today (*Mishnah Berurah* 588:2).

Back to the Morning? The Rishonim question why we don’t bring *tekias shofar* back to Shacharis-time. Though the shofar must be blown during the Mussaf Shemoneh Esrai in the *Malchuyos*, *Zichronos* and *Shofros* sections, it may also be blown earlier; especially after the *takanah* of blowing shofar twice (see *Rosh Hashanah* 16a) – before Shemoneh Esrai (*tekiyas d’miyushav*) and in Shemoneh Esrai (*tekiyas d’me’umad*) – we can fulfill the *mitzvah* both before davening and during Mussaf.

Tosfos (*Rosh Hashanah* 32b) cited in *Shaar Hatziyon* (ad loc. #5-#6) explains that although the *gezeirah* doesn’t apply anymore, Chazal were concerned that these *gezeiros* could be re-implemented, and therefore they institutionalized the *takanah*. This can be compared to the *takanah* of lighting Chanukah candles indoors during a time of *sakanah*, which is continued in *chutz la-Aretz* even today. Other Rishonim answer this question differently (see Raavad). The *Shaar Hatziyon* concludes that there is no reason to follow the custom “of certain *gedolim*” to blow the shofar at sunrise.

An Impure Source The custom of blowing shofar at sunrise is cited in *Shaarei Teshuvah* (588) in the name of the *mekubal* Maharam Zacuto. However, the Chida in *Teshuvos Chayim Sha’al* (Vol. 2, *Siman* 10 #2) takes issue with this *minhag*, saying that we are not concerned with kabbalistic secrets that the Arizal didn’t reveal to us. Furthermore, the Rashash (Rav Sholom Sharabi, 1720-1777) said that this custom should be abandoned, and he himself indeed abolished it. Perhaps the reason for abandoning this custom was that it came from impure sources.

We find precedent to abolish even good *minhagim* that had origins in bad sources. Rav Yaakov Sasportas (*Shu”t Ohel Yaakov* #66) writes that the custom instituted in Amsterdam of *Bircas Kohanim* every Shabbos should be abolished; even though it would be a *mitzvah* to *duchen* daily, since it was instituted by Shabsai Tzvi, it is not to be continued.

In *Teshuvos Dvar Moshe* (Vol. 3 *Siman* 13), Rav Moshe Amariliu (1696-1748) from Salonica mentions that he heard that the custom of blowing shofar at sunrise was practiced by Nathan of Gaza, the false “prophet” of Shabsai Tzvi. Not surprisingly, the *Chemdas Yomim* says that this was the *minhag* of the “earlier chassidim”, based on the concept of *קדמיה לרשיעא עד לא יקדמינך*, getting ahead of the *mikatrigin* before they can testify against us. It is reasonable to assume that the followers of a false Messiah felt that that was the time to show that redemption is imminent. Moving *tekias shofar* back to sunrise was symbolic of not being concerned with *gezeiras hamalchus* anymore.

Rav Yaakov Sasportas zt”l

A Time of Rachamim In the *sefer Pi Shnayim* on the *Rosh* by Rav Elisha ben Avrohom of Altona (1735), Rav Yaakov Emden in a *chiddush* (subsequently published in *Mishneh Lechem*, an addendum to *Lechem Shamayim*) Rav Yaakov Emden explains the meaning of the Gemara: Chazal realized that in the first three hours of the day there is strict judgment (based on *Avoda Zara* 4b and *Shulchan Aruch* 591), so blowing the shofar at that time wouldn’t have the desired effect of arousing

middas harachamim. When the above incident occurred, they understood this as a sign to permanently move *tekias shofar* to the latter part of the morning, where the judgement is less harsh and therefore more favorable. This is why the Mishnah, which usually tells us of the original practice, omits it here.

Postscript: The concept of Mussaf being the time for judgment in general is a matter of debate. Tosfos (*Avodah Zarah* 3b) explains that we say *מקומו הוא יפן* ברחמים at Mussaf because it is a time of judgment; thus we ask Hashem to turn towards *rachamim* at that time. Tosfos, however, rejects this explanation, because it is the first three hours which are the time of judgment as we see in the Gemara (*ibid.* 4b). Based on Tosfos’ conclusion, the *Levush* (596) rules that one does not say “*Ishanan tovah tikasaiv*” after three hours have passed, since the judgment has already been written. The *Magen Avrohom* (582:8), disagrees, concluding that the judgment is at Mussaf.

The *Eliyahu Rabbah* (601:2) explains that the *minhag* (printed in most *machzorim*) to say *L’Kail Oraich Din* on the first day of Rosh Hashanah at Shacharis (in the first three hours) and the second day at Mussaf (in the second three hours) is a compromise between the two opinions. (See p. 2, for the various *minhagim*).

Rabbi Shlomo Baruch Alon   Rabbi Chezky Green   הרב אריה הכהן בערנשטיין   הרב קלמן אברהם דויטש   הרב אברהם אלימלך בירדמן   הג"ר צבי הירש גראדענזסקי זצ"ל   הג"ר אריה ליב באקשט זצ"ל   הג"ר אהרן ראטה זצ"ל / הרב יואל גינזמן זאב וזיס